

Medgyesi János:

KATICABOGÁR

Mikor a Szovjetunió megindította első öt éves tervét, a következőket olvastam többek között a Vorwärts-ben, a német kommunista párt nagy napilapjában: arra még nem volt példa a világtörténelem folyamán, hogy a világot szocialista módra terv szerint alakítsák át. Bízunk a terv sikerében, de semmi kétségünk sincs afelett, hogy sok áldozatot fog követelni. Így a napokban értesültünk arról, hogy az urali mélyfúrásokkal kapcsolatban milyen nehézségek árán tudta biztosítani a kormány az utánpótlást, és ez néha — sajnos — elkésett.

Röviden leírom, hogy különösen az expedíció vezetőjét, Leonid Konstantinovicst mi indíthatta erre a veszélyes útra, és hogy néhány munkatársával hogyan teljesítette feladatát.

Az Ural hegység keleti lejtőjén, az őserdő szélén magányos blokkház állt, melyet szakértő kezek durván, de nagyon erősen ácsoltak össze. A nagy szoba félhomályában ketten foglalatoskodtak: Leonid Konstantinovic, harminc év körüli bányamérnök az ablak előtt álló műszerasztalkán egy Marconi-távíróval bajlódott, az idősebb, szakállas Iván Grigojev pedig fát aprított, miközben a kemence tűzére ügyelt, felegyenesedett és így szólt:

— Mérnök elvtárs!

A mérnök elvtárs komor arccal tovább nézegette a készüléket és nem válaszolt.

— Nézze, Leonid Konstantinovic, mit találtam?

— Mit?

— Katicabogarat. Ahogy a tűzre akarom dobni ezt a juharfaágat, szerencséjére látom, hogy szárnyát bontogatja a kis bogár.

Ilyet még nem láttam ebben az időszakban, október elején, mikor mind eltűnt a légy, csak a szúnyog, ez a sátánfajzata csipked még. Azt hittem, gomba vagy micsoda, egyszercsak nyitogatja szárnyát. A melegtől ébredt fel itt a tűz közelében. Öregapám, aki 95 éves volt, mikor . . .

— Iván — szakította félbe Leonid.

— Hallom bárin, — akarom mondani mérnök elvtárs.

— Nagyon örülök a katicabogaradnak, de jobban örültem volna annak a nyúlnek, amit elhibáztál. Hány töltényed maradt?

— Őt — válaszolt Iván bűnbánó hangon. De mentségemre legyen mondva: karabéllyal vadat lőni átkozottul nehéz és erős a gyanúm, hogy ez a karabély emberre van idomítva. Nem is orosz gyártmány. Ilyen puskám volt, már ráismerek, mikor 1915-ben az osztrákokat tartóztattuk fel a Sztryj partján. Mérnök elvtárs akár hiszi, akár nem, hiába lőttem, a golyó megkerülte az ellenséget.

— Biztosan nyúlra volt idomítva. A golyó megkerülte az osztrákokat és visszatért hozzád, mint a bumeráng — szolt Leonid. — Akkor is be voltál rúgva.

— Én berúgva? Hát ha már kiosztották a rumot, csak megittam.

— Mennyi vodkád maradt tegnapról?

— Mérnök elvtárs mindig tréfál. Az úgy volt, hogy Vologya megsértette keze-féjét akáctövissel és bármibe fogadok, hogy vérmérgezést kap, ha vodkával átitatott tiszta kapcával be nem kötöm a kezét. Már jön is. — De mit foghatott, mert cipel valamit! —

Az már mesziről kiáltott — borzt fogtam — Néhány perc múlva belépett a házba és büszkén letette a vadat a tűz mellé. — Nem nagyon kövér, de jó a húsa. —

Vologya a polgárháború árvája, egy öreg cipésznél inaskodott nem nagy ambícióval, és mikor Iván közbejárására alkalma nyílt arra, hogy részt vehessen az urali mélyfúrásokon, lecsapott cipőt, sámfát és elbúcsúzott mesterétől.

Leonid felkelt az asztaltól! és megveregette Vologya vállát — derék fiú vagy. Nyúzd meg a borzt, Iván vizet hoz és egy óra múlva kész a vacsora. — Leonid kilépett a ház elé, mély lélegzetet vett és körülnézett. A völgyből felszálló köd fokozatosan eltakarta az öreg Ivánt, aki két vödörrel a forráshoz ment. A fúrótorony vaskapcsait, a gőzgépet és az oldalt felhalmozott vascsöveket vékony rozsdaréteg borította és a mozdulatlan, nedves transzmissziós szíj ép oly leverő hatást keltett, mint a téli álomra készülő őserdő halotti csendje. A keleti égboltra már felszállt a barátságtalan sötétedő éj, északon a rejtelmes tajga hallgatott, nyugaton pedig csodálatosan szép rózsaszínű felhő vonult a fekete hegylánc felett. Iván letette a két vödört, a felhőre mutatott és így vélekedett — egy ilyen felhőn ülve fog eljönni az Úr, nagy hatalommal és dicsőséggel, hogy élők és holtak felett ítélkezzék, ámbár Lenin elvtárs szerint a vallás a népnek ópium, — mi a véleménye Leonid Konstantinovics?

— Az a véleményem, hogy nekem ez a felhő sehogyan sem tetszik.

— Iván felhúzta szemöldökét és még szeretett volna valamit kérdezni, de látva a mérnök komor arcát, fogta a két vödört és sietett vele a házba. Vologya ezalatt feldarabolta a borzot és felélesztette a tüzet, mely pattogva, szikrákat szórva ropogott és fantasztikus árnyakat vetett a szoba falára. Iván kezeit dörzsölte a kellemes melegben, szeretettel nézte Vologya kipirult arcát és ragyogó fekete szemét, de szégyellte érzékenykedését és morc arcot vágva bízta a gyereket — ne hagy elaludni a tüzet, fűtsél csak rendesen, közben pedig nézd a rönköket. én az imént katicabogarat találtam egy juharfaágon. Ezt elégetni nagy bajt okoz. Öregapámtól tudom ezt, aki kilencven éves korára még lóra szállt. Hogy ő most katicabogárból vagy másból, de megjövendölte, hogy addig ismeretlen méretű háborúban fogják a népek egymást gyilkolni, az elesettek lelkei pedig még évekig kóborolnak csatatereken nyugtot nem találva. — Iván közben gyakran sandított egy faládjára, melyben a vodka volt elzárva, — elzárva főleg azért, hogy el ne párologjon.

Közben teljesen besötétedett. Iván meggyújtotta a konzervdobozból készült és kenőolajjal működő mécsest, mely inkább füstölt mint világított, aztán leültek a vacsorához.

Utána Leonid törte meg a csendet és így szólt: — Iván, Vologya, munkatársaim — nagyobb bajban vagyunk, mint gondoltam. Élelmiszerünknek néhány nap múlva vége, az utánpótló oszlopnak már tíz nappal ezelőtt kellett volna megérkeznie, és hacsak meg nem feledkeztek rólunk, ezt az oszlopot szerencsétlenség érte és mindennek tetejébe: a szikratávíró elromlott és legkésőbb holnapután itt a hóvihar. Erre Iván: — de vodkánk még van, ahogy láttam, — még jócskán van belőle. Leonid önkénytelenül elmosolyodott — és mit szólnak majd, ha berúgva érkezel a másvilágra? Az ötlet nem is rossz. —

— Én nekem — folytatta Iván, — az a véleményem, hogy egyáltalában nem csoda, ha Moszkvában megfeledkeztek rólunk.

Túl sokan járkáltak ott, hónaljukban egy nyaláb irka-firka, az egyik ajtón ki, a másikon be. Az a fiatal szemüveges, aki a horoso-ból mindig kihagyta az r-t, úgy beszélt az őserdőről, mintha saját öregapja lett volna a gorillakirály, aztán az ártézi kutakról lotyogott, pedig nem értett hozzá.

Megfigyeltem én azt jól. Kár, hogy mérnök elvtárs mindent, de mindent ráhagyott. Arra se ügyelt, hogy mit írt alá. Megtartották ígéretüket? Igérték munkást, küldtek is, de egy sem felelt meg. A gépek egy havi késéssel érkeztek, az élelmiszer-oszlop lemaradt, legalább lőszerünk lenne. A legfontosabb, — mondta Leonid, — hogy elvégezzük a ránk bízott munkát.

Hallgattak. Iván maga elé bámult a tűzbe, aztán remegni, vonaglani kezdett a szakálla és harsány, jóízű nevetésbe tört ki. Még a könnye is csurgott. Leonid aggódva figyelte, Vologya pedig a száját tátotta, kétkedő arccal, de ugrásra készen.

— Én vagyok Sztenyka Razin, nyögte ki az öreg Iván, de csak nevetett.

— Az eszed tisztul? Hogy volnál te Sztenyka Razin?

Az úgy volt, magyarázta Iván, hogy eszembe jutott a menyasszonyom Tanja.

— És az olyan nevetni való volt?

— Egyszer farsangkor, elvittem Tanját táncolni. Gyönyörű lány volt, mesésen táncolt. Éjfél tájban, mikor már jócskán ittunk és egymás mellett ülünk, azt mondja nekem Tanja:

— Iván szeretsz-e nagyon?

— Mondom neki, hogyne, persze.

— Ha úgy adódnék, hogy egyetlen napod marad az életből, mit tennél értem?

— Hát mondom, felöltöznék bárónak, bemennék a cári ékszerészhez: no csak szolgám, add ide azt a Kohinort, vagy Brazília csillagát és a legszebb gyöngyöt.

— Nem lenne pénzed?

— Fizetnék csekkel.

— Aztán?

— Bemennék a gyárba és lekennék egyet az igazgatónak, aki elbocsátott. Utána pedig elmesélném az egészet a rendőrkapitánynak, de avval, hogy én vagyok a Sztenyka Razin.

— Most pedig: — Tanja ugyan nincs már, azt más vette feleségül, de ha eljön ez az egyetlen nap, nem kell bárónak öltöznöm. Bukfencet vetek a hóban és kinyújtom a nyelvemet a farkasokra. Vologya egy ideig osztotta Iván jókedvét, de erre nem tudott mit vélni.

Abban állapotok meg, hogy csak kerüljenek egyszer vissza Moszkvába: Iván elmege a minisztériumba és megmondja a véleményét, különösen annak a szemüveges kisbajuszúnak, aki olyan furcsán ejtette ki az r-t.

Leonid gépészmérnöki tanulmányai befejezése után a Putyilov gyárban dolgozott és fiatal házas volt, mikor kitört az első világháború. Mindjárt a frontra került, mégpedig azért, mert szót emelt néhány munkása érdekében. Jó szakmunkás volt mindegyik, de egyszersmind élharcosa a haladó mozgalomnak és ezt Leonid nem tudta. Ha ugyan tudta volna, akkor is ellenezte volna elbocsátásukat, mert ettől a mozgalomtól várta ő is a nagy változást. Szerelemből nősült. Egy elszegényedett nemes család egyetlen lányát, Verát vette feleségül, akinek bájos modora, szépsége és műveltsége élénk ellentétben állt az ő meg nem alkuvó, robbanó természetével. Imádták egymást és Leonidnak gyakran az volt az érzése, hogy ennyi boldogságra nem méltó, hogy ezért még keservesen meg kell fizetnie. Meg is fizetett, mert az elsők között keveredett harcba a németekkel, és az első hetek sikerei után csak csodával határosan menekült ki a mazuri tavak borzalmas csapdájából. A könny, vér és sár tengerében Vera leveleiből merített életerőt és a háború folyamán angyallá idealizálta szeretett feleségét, aki napról-napra kevésbé hasonlított a földön járó Verához. Az összeomlás őt is lesújtotta és főleg az bántotta, hogy annyi barátja és honfitársa hiába áldozta életét, azért annál inkább sietett haza. Moszkvát hó borította, az utcákon sápadt, szomorú és hisztériás népek tolongtak, lézengtek, vártak valamire. Az alacsonyan szálló felhők alatt rengeteg fekete madár keringett, — talán varjú, és Leonid nem emlékezett arra, hogy a béke napjaiban, nagyon régen, valaha is látott volna varjút a város felett. Dobogó szívvel lépett otthonába és felcségtet egy diák karjaiban találta. Nyurga, szőke ifjú volt, aki magára kapkodta ruháját és vert kutya módjára elszomolygott. Hiszen le is lőhetne volna, de már nem volt tölténye. Leonid, mint az eszelős, csak nézett arra a nőre, aki sírt, könnyörgött és jajgatott, soványan és félelemtől tágult szemekkel. Ez tehát a szíve bálványa, az ő Verája. — Most mit teszel velem? — kérdezte zokogva és mivel nem kapott választ, szóáraddal folytatta: minek csinálták ezt a háborút, ő nem rossz, éhezett — igen, éhezett és ez a diák szerzett neki ételmeget. Most ne dobja el magától, könnyörüljön rajta, ezentúl mindig hú lesz és még sok mindent sorolt fel, amit ilyenkor mondani szokás. Leonid szótlan maradt. Aztán vállára dobta hátizsákját és távozott egykori otthonából. Vera még a nyitott ablakból is hívta, kérlelte, és mikor Leonid befordult egy mellékutcába, akkor látta őt utoljára.

Nagyon ritka, hogy egy emberi szív megszakad bánatában, sőt amikor csapás éri és olyan veszteség, amit soha senki és semmi nem pótolhat többé, mintha a lélek kárörvendezne a szív vergődésén: ugyan most mi lesz? Az, hogy Leonidnak az évek folyamán más nővel is volt viszonya, még csak eszébe sem jutott — igaz, hogy azokat nem szerette. Talán hiba volt, hogy Verát kényeztette, hogy teljesítette minden óhaját, hogy más nővel nem törődött. Dehát Vera is hozott érte áldozatot és az a sok levél, amit megírt. És akkor ez az angyalarcú babyloni szajha odadobja magát egy senkinek! Pedig Vera nem volt babyloni szajha és nem érzékiségből esett el: jó volt és felületes, erős és gyenge, bűnbánó és feledékeny, de ha vétkéért Isten meg is bocsátott neki, férje nem. — Most, hogy bálványképe leomlott, Leonid olyan ürt érzett magában, mely elszédítette. Megpróbálkozott az alkohollal és más nőkkel,

de mámorában is csak arra eszmélt rá, hogy Verának tesz szemrehányást: miért csaltál meg és igaza volt. Verának nem kellett volna őt megcsálnia.

Teltek a napok és Leonid kiégett szívvel, cél és remény nélkül úgy élt, ahogy tudott, mindig a szakadék és a gyalázat szélén. Egy nap aztán azt mondta magának: hát jó, ennek aztán vége legyen! Ha én nem kellettem egy nőnek és a többi nő nem kell nekem, próbáljuk talán másvalamivel, például gyűlölettel. Gyűlöletből mi mindent nem követtek már el? Bekapcsolódott a polgárháborúba annak döntő szakaszában és mivel a haladásért harcolt, szívvel-lélekkel, megtalálta önmegbecsülését, önértetét és lelki nyugalmát. Beosztottjai imádták, felettesei becsülték és így gyűlöltre sem volt szüksége. Amíg a frontokat járta, parancsnokai fejcsóválására olyan vállalkozásokat hajtott végre, hogy azt hitték, keresi a halált. Pedig nem kereste, igaz, hogy nem is kerülte. De mikor véget ért a polgárháború, néla annyira elővette a harci zaj nosztalgiája, a kockázat kísértése, mindent feltenni egy lapra, és a lapot kijátszani, hogy örvénylett a lelke. Az úr csak megmaradt. Az ország felépítéséhez fémeke volt szükség és többek között az Ural hegységbe is terveztek egy mélyfúrási expedíciót, melyre azonban nem akadt vállalkozó mérnök, mert „nagyon messze esik... Honnan esik messze? — kérdezte Leonid és elvállalta a terv végrehajtását. Magával vitte Ivánt, akit a gyárból ismert, az hozta Vologyát, aki cipészmasterétől menekült. Iván, mint elsőrendű szakember megbírkózott három ember munkájával, de ha vodkához jutott, szünetelt, a rendelkezésre álló vodkával egyenes arányban. Még két munkatársat adtak: egy női szabót, aki az első állomáson lelépett és egy állótóltagos gépmestert, aki bámulatos ügyességgel rontott el mindent, ami kezébe került, a többi majd Dmitrevka állomáson csatlakozik az expedícióhoz. Amikor egy havi késéssel megkezdték a munkát, a nyár vége felé járt. Leonid el volt készülve, hogy elhasznált gépekkel, többnyire hozzá nem értő munkásokkal, nehéz terepen óriási munkát kell végeznie, de ennyi nehézséget nem várt. Olyan munkairamot diktált dolgozóinak, amilyenről ezek nem is álmodtak: rabszolgahajcsárnak, ördögnek nevezték és egyik a másik után hagyta ott a munkahelyet, inkább vállalva azt a kockázatot, hogy éhen hal az őserdőben, vagy felfalják a farkasok. Mikor a munkát befejezték, hárman maradtak: Leonid, Iván és Vologya. Még szerencse, hogy kevesen maradtak, mert ijesztően fogyott az élelem. Akkor nyilvánult meg Iván lelki nagysága. — Ő — azt mondta, — világléteiben felebarátait szerette legjobban, volt ugyan egy kuttyája, azt még azoknál is jobban szerette és most lemond fél élelmiszeradagjáról, vodka fejében persze.

Leonid napról-napra kérte szikratávíróján az utánpótló oszlop siettetését de ez a készülék négy nappal ezelőtt felmondta a szolgálatot. A várható hóviharra gondolni sem akart.

A hóvihar éjfél tájban jött meg. Még mielőtt zizegett zúgott és mennydörgött volna, dermesztő, csontvelőig hatoló hideg ébresztette fel a három alvót és csak valamivel később hallottak egy tompa puffanást, mely a házat is megrázta. A kémény dőlt el és azon volt az antenna. — Nekünk befellegzett — ordította Leonid, mert a zúgó vihar csaknem megsüketítette őket, de főleg behavazott, válaszolta ugyancsak ordítva Iván, mert a ledőlő kémény nyílásán betóduló hó egy-kettőre eloltotta a tüzet és megtöltötte volna a szobát, ha nem sikerül eltömniök a kéménynyílást. Néhány óra múlva mintha szelődült volna a vihar és a dermesztő hideg is engedett.

— Elállt a vihar, örvendezett Vologya, — nemsokára meggyújthatjuk a tüzet.

De Iván elvette a jókedvét: a vihar nem állt el, hanem betemetett bennünket. Most egy dolog a fontos: összehúzni magunkat, mint a vakond és aludni, különben megfagyunk.

Mire harmadik napra elállt a vihar, már nem volt egy harapásnyi élelmük és különösen Vologya gyengült le. Nagynehezen kiszabadították magukat a sötétségből és egy vakítóan ragyogó hósvatagban találták magukat.

— Miféle nyom ez? — kérdezte Iván. — Rengeteg nyom. Egy őz kimentene bennünket a bajból.

— Hozd csak rendbe a szobát — szólt neki Leonid, ezalatt Vologyával felszerellem az antennát arra a két ledöntött fára, okosabbat nem is tehetett volna a vihar, mint ilyen szögben ledönteni azt a két fenyőt. Most a Marconi vagy működik, vagy nem. Mire elkészültek, a csonka kéményből füst szállt fel. Visszasiettek a házba és látták, hogy Iván egy falra erősített kazáni szent Szűz képe előtt keresztet vet és imádkozik. A kép alatt a konzervdobozból készült örökmécses égett. Akkor Iván megfordult, szembenézett Leoniddal és így szólt:

— Mérnök elvtárs, ugye bátor embernek ismer?

— Annak ismerlek.

— És gondolja, hogy innen hazakerülünk?

— Szeretném remélni.

— Én nem remélem. Nem mintha a szállítóoszlop hóval és viharral szembe-szállva még ide nem érhetne — idejében.

— Lelkem mélyén azt ságja egy hang, órád lejárt. A kazáni Szűz Mária képét sem azért helyeztem a sarokba és alája az örökmécses, hogy meghosszabbítsa az életemet: eleget éltem. De így tett apám; így tett öreg- és dédapám. Jó forradalmár voltam, bízom győzelmében, de úgy halok meg, mint őseim.

Most mégegyszer megpróbálkozom a vadászattal.

Már sötétedett, mikor Iván vállára akasztott karabéllyal tántorogva hazavánszorgott. Több nyomot látott a hóban, de csak nem mutatkozott sem őz, sem nyúl. Ellenben északon, a láthatár peremén több pont mozgott, egyre több és nagyobb pont. Mikor aztán Iván üvöltést is hallott, nagyon igyekezett haza.

A szobában csend volt. Vologya fekhelyén szendergett, Leonid a Marconi készülék fölé hajolt. Egyszerre felkiáltott: — itt jelentkeznek. — üzennek. Az üzenet így szólt: útban vagyunk, tíz nap múlva oda érünk, tartsátok magatokat.

Akkor mintha az élet is kialudt volna Leonid szemében, majd ökölbe szorult a keze és rácsapott a Marconi-távíróra, hogy az elcsörömpölt a sarokba, ahol az örökmécses füstölögve égett. Az örökmécses élt legtovább. Az is elaludt és mikor a mentőoszlop megérkezett és elűzte a blokkház körül sompolygó farkascordát, a blokkház csak néma maradt.